

A 'kultúra' problematikája a multikulturalizmus diskurzusában

Szigorlati dolgozat II.

Készítette:
Tarr Ferenc
ELTE BTK
2011

Bevezető

A multikulturalizmus a világ jelenleg egyik legnagyobb szellemi kihívása. A globalizáció kiteljesedésével, az utazási lehetőségek könnyebbedésével, a migrációs hullámok sűrűsödésével, a kulturális sokszínűség egy-egy állam életének egyre meghatározóbb jelensége. Természetesen ez újabb és újabb kihívások elé állítja a különböző államokat, amelyek eltérő stratégiákkal igyekeznek kezelni a kultúrák különbözőségéből fakadó feszültségeket, nehézségeket. Azoknak a stratégiáknak az összességét, melyek közjogi értelemben is elismerik ezen kulturális különbségek létezését, nevezhetjük *multikulturalizmusnak*. Annak lehetséges változatairól szóló vitát pedig a multikulturalizmus diskurzusának.

Ennélfogva egy olyan problémakörrel van szó, amely erősen kapcsolódik a gyakorlathoz, így elméleti modellezésekor sűrűn kell a tapasztalatokra, valamint a társadalomtudományokra támaszkodni. Hiszen a multikulturalizmusról szóló elméleti viták megtalálhatóak mind az – elsősorban kulturális – antropológia, mind a történelem, mind a szociológia, mind a politikaelmélet tudományterületeiben. Magyarán egy nagyon komplex, sok nézőpontot egyesíteni kívánó vitát jelent, mely során az elmélettől folyamatosan számon kérhető a gyakorlati megvalósíthatóság. Ezért egy különleges, ám annál izgalmasabb szeptéről van szó a filozófiának, ahol az elméleteknek valós modelleként kell működniük. Mint látni fogjuk ez számos nehézséget okoz azon túl is, hogy mint ahogyan Joseph Raz fogalmaz „a politikai filozófia időhöz kötött”, azaz sosem bízhatunk abban vele kapcsolatban, hogy sikerül „örök időkre érvényes elméleteket”¹ létrehozni.

A multikulturalizmus vitájának legalapvetőbb írásait összefoglaló szöveggyűjteményében Feischmidt Margit négy meghatározó fogalom köré csoportosította a multikulturalizmusról szóló diskurzust. Ezek az *idegenség*, az *identitás*, a *kultúra* és a *politika* fogalmi.² Ezek közül én a 'kultúra' fogalmát választottam dolgozatom alapjául és az ezzel kapcsolatos fogalmi, valamint gyakorlati problémák egy rövid áttekintését igyekszem nyújtani a liberális demokráciák eszmerendszere szempontjából. Ez természetesen nem lehet teljes, hiszen a szakirodalom csak egy szeletének feldolgozásából fakadó benyomásokból táplálkozik, remélhetőleg azonban mégis segítséget jelenthet azok számára, akik ismerkedni szeretnének a multikulturalizmushoz kötődő filozófiai vitákkal.

A multikulturalizmus három problémaköre

A multikulturalizmus vitája alapvetően a különböző kultúrával rendelkező kisebbségek egymás mellett élésének problematikájával foglalkozik. Ezt a problematikát a 'kultúra' fogalmának

---

1 Raz (1994) 173.

2 Feischmidt (1997) 7.

szempontjából – vállalva az önkényességet – három problémakörben foglaltam össze:

1. A kisebbségek meghatározásának tisztázatlanságából fakadó problémák
2. A liberális állam kisebbségekkel szemben tanúsított magatartásából fakadó problémák
3. A kollektív jogok problematikája

Az első problémakör azt vizsgálja, milyen kultúrafogalmakkal dolgoznak a kortárs politikai filozófusok és ennek milyen hatása van a kisebbségekről alkotott képre, milyen gyakorlati problémákat vetnek fel. A második problémakör azt vizsgálja kortárs politikai filozófusok³ elméleteinek bemutatásán keresztül, milyen nehézségeket okoz a liberalizmus számára az értékrendbeli diverzitás és az értéksemlegesség eszméjének együttes érvényre juttatása. A harmadik problémakör fókuszában pedig a kollektív jogok természetének és fajtáinak vizsgálata áll, Will Kymlicka elméletének bemutatásán keresztül. Természetesen mindhárom megnevezett problémakör szervesen összefügg, azonban a következőkben mégis megpróbálom külön-külön felvázolni az általam legfontosabbnak tartott elemeiket.

A kisebbségek meghatározásának tisztázatlanságából fakadó problémák

A kultúra fogalma

A multikulturalizmussal kapcsolatos viták és nehézségek egy jelentős része abból származik, hogy a 'kultúra' fogalmát mint alapvető terminust használja, noha annak jelentése és természete egyáltalán nem tisztázott. Részben ebből is fakad, hogy a multikulturalizmust érintő diskurzusokban többféle csoportot különböztetnek meg aszerint, hogyan viszonyulnak a 'kultúra' jelentéséhez. Feischmidt Margit bevezető tanulmányában kétfajta kultúraértelmezést különböztet meg: az egyik csoport (1) egy közösség adottságának, a másik (2) folyamatszerűnek, állandóan változónak tekinti.⁴ Előbbi általában a politikai filozófusokra igaz, míg utóbbi inkább antropológiai, szociológiai indíttatású. Terence Turner, antropológus némiképp ennek analógiájára beszél 'különbség szempontú', illetve 'kritikai multikulturalizmus'-ról, ahol előbbi leginkább az adottságként felfogott kultúra-képpel azonos⁵, míg utóbbi „felülvizsgálja és relativizálja az uralkodó és a kisebbségi kultúrák által közösen használt fogalmakat”.⁶ Ugyanígy fontos megkülönböztetés az

3 Szakmájukat tekintve nem mindegyikük filozófus, azonban mind komoly résztvevői az erről szóló vitának.

4 Feischmidt (1997) 21.

5 Részletesebben l. következő bekezdés.

6 Turner (1997) 111.

(1) állam által létrehozott, képviselt, valamint a (2) kisebbségi közösségek, illetve intézményeik által reprodukált kultúra. Természetesen számos, további distinkciót lehetne még tenni, azonban a vitairódalomban leginkább ezek a kitételek jelennek meg.

A politikai filozófiai diskurzusban általában használt 'kultúra' jelentését elég pontosan fedi Márkus György megfogalmazása: „A hagyományos felfogás szerint minden társadalomnak megvan a maga kultúrája, mivel, egyrészt az általában vett emberi élet általános és alapvető jellemzője az, hogy kultúrával rendelkezik; másrészt pedig elsősorban éppen kultúrájuk az, ami megkülönbözteti egymástól az eltérő, területileg és történelmileg elkülönülő emberi közösségeket.”⁷ Ebben a meghatározásban is az tükröződik, hogy bizonyos csoportokat a kultúrájuk alapján tudunk megkülönböztetni. Az alapvető probléma azonban éppen ebből fakad, hiszen valójában egy-egy kultúra éppen az azt képviselő egyének összességéből rajzolódik ki. Önmagában „a kultúra” nem létezik, pusztán valami, pontosabban valakik, valamilyen csoport révén. Egyfajta platóni realizmust feltételez, ha azt gondoljuk, vannak különböző 'kultúrák', amelyek univerzálék módjára instancializálódnak az ideák világából alászállva.

A 'kultúra' fogalmának mindezen definiálási kísérlete során világossá válik, hogy a kultúra elsősorban az *identitás* fogalmához kapcsolódik, hiszen a kultúra az összes esetben, mint egy közösség összetartozását jelentő esszencia jelenik meg. Részben ennek köszönhető, hogy a politikai filozófiai szakirodalomban is egy-egy közösség kultúrájáról beszélve, valójában a közösséget értik. Ez jól megfigyelhető például Jeremy Waldronnál, aki a *közösség* fogalmát definiálva szögezi le, hogy azt, mint *etnikai közösség* érti, melyet a következőképpen határoz meg: emberek, akik közös szokások, rituálék örökségén, valamint egyfajta közös életmódban osztozkodnak, melyek egy valós vagy képzelt közös történelmen, eredeten alapszanak.⁸ Ezt egyszerűbben úgy is mondhatnánk, hogy etnikai közösségnek a közös identitással, azaz közös kultúrával rendelkező emberek összességét érti. Ugyanez a gondolat jelenik meg Vernon van Dyke-nál, aki az egyik első megfogalmazóként olyan emberek csoportját érti etnikai közösségen, akik magukra, mint kollektíven más identitást képviselőkre gondolnak, ami általában a közös nyelvből vagy vallásból fakad, ugyanakkor nem definiálják magukat nemzetként és nincsenek autonomikus vagy függetlenségi törekvéseik.⁹ Will Kymlicka kiegészíti ezt a felsorolást és a felsorolt elemek mellett fontos szerepet szán még a közös intézményeknek is.¹⁰ Mindezek alapján a kultúra elemeinek a következő tényezőket tekinthetjük: közös nyelv, területi szerveződés, közös emlékek és értékek, esetleg intézmények. Az ezekkel bíró, nem az állam által képviselt kultúrát képviselő közösségeket értelmezi a politikai filozófiai

---

7 Márkus (1992) 9.

8 Waldron (1992) 96.

9 Van Dyke (1995) 32.

10 Kymlicka (1995) 34-48.

irodalom *kisebbségként*.

Számtalan, a multikulturalizmussal foglalkozó politikai filozófus egyáltalán nem is foglalkozik tehát azzal, hogy a 'kultúra' fogalmát ennél jobban definiálni próbálja. Egyszerűen mint a különböző közösségeket megkülönböztető esszencia használja.¹¹ Azaz általánosságban azt mondhatjuk egy kultúra sajátosságai elsősorban egy másikkal való összevetés során válnak világossá és így, a kultúra révén vagyunk képesek egy közösséget azonosítani. Mint látni fogjuk, ebből számos nehézség adódik.

Differenciálatlanságból fakadó problémák

A korábbi kisebbség-meghatározások alapján egy olyan társadalom képe rajzolódik ki, ahol különböző kultúrák, azaz csoportok élnek egymás mellett békességben, és gyakorolják vallásukat, beszélnek egymással saját nyelvükön, gondolkodnak közös értékrend szerint a jóról és talán még képviselve is vannak érdekeik saját intézményeik által. Az embernek azonban ezt elképzelve inkább az a benyomása támad, – Jeremy Waldron provokatív hasonlatával élve¹² – hogy ez inkább Disneyland-re hasonlít, ahol jól elhatárolható mesevilágok élnek egymás mellett, mintsem a valóságra. Roger Brubaker ugyanezt a jelenséget nevezi „csoportizmus”-nak, amit egy mesterséges tevékenység eredményének tart, ami esetében féltő, hogy esszencializál, azaz olyan csoportokat teremt, amelyek valójában nem is léteznek.¹³ Alapvető probléma tehát, hogy amint ezekkel a kisebbségmeghatározásokkal kezdünk el dolgozni a gyakorlatban, számos problémába ütközünk.

Annak meghatározásánál, kik tartoznak egy közösséghez, két különböző megközelítést szokás használni.¹⁴ A korábbiakban ennek ún. *objektív mércéit* vettük végig, amilyen a közös nyelv, történelem, vallás, azaz a közös kultúra elemei. A politikai filozófiai irodalomban általában ezek szerint különböztetik meg az egyes csoportokat egymástól.¹⁵ Azonban létezik a csoporthoz tartozásnak egyfajta *szubjektív megközelítése* is, mely szerint az tartozik egy közösséghez, aki ahhoz tartozónak véli magát. Az egyik legfontosabb kérdés, ami felmerül azonban ezek kapcsán, hogy vajon érzi-e magát mindenki valamely kultúrához tartozónak?¹⁶ Aki kívülről kisebbségnek tűnik, vajon belülről is ahhoz a kisebbséghez tartozónak érzi-e magát? Vajon az objektív mérce elemei valóban megtalálhatóak-e minden kisebbségnél? Azt hiszem nem igényel hosszas fejtegetést az, miért válaszolhatunk mindhárom kérdésre hamar „nem”-mel. Azonban ez azt is jelenti, hogy a kisebbségekről való diskurzust alapjaiban ástuk alá, hiszen világos, hogy olyan csoportokról

---

11 L. Turner (1997) 111

12 Waldron (1992) 101.

13 Brubaker (2001)

14 Majtényi (2007) 76.

15 Ennek problematikusságáról l. Brubaker (2001)

16 Ezt veti fel Brian Barry is. L. Barry (2001)

beszélünk, amelyek határait innentől kezdve nem tudjuk élesen körbehatárolni.

Az ezzel kapcsolatos problémák közül szeretnék párat felvillantani a következőkben. Vajon kevesebb joggal rendelkeznek-e ebből fakadóan azok, akik nem tartják magukat semmilyen kultúrához sem köthetőnek? A fentebbiek alapján, hogyan különböztetjük meg a bevándorlókat a kisebbségektől? Tekinthejtük-e egyáltalán a bevándorlókat kisebbségeknek? Például egy második generációs pakisztáni fiatalember Angliában minek minősül? Felmerül a közösségek dinamikus létezéséből fakadó probléma is, azaz elképzelhető-e, hogy egy kisebbség megszűnik, asszimilálódik? Vajon a kisebbségeknek járó jogok –, amennyiben kisebbséginek lenni az önkéntességen alapszik – nem csábítanak-e eredetileg nem is ahhoz a kisebbséghez tartozó embereket tagnak?¹⁷ Ezek mind olyan problémák, amelyek a kisebbségi csoportok definiálatlanságából, nehéz körvonalazhatóságukból fakadnak, amelyekre a gyakorlatnak valamiféle megoldást kell, kellett találnia.

További problémát jelent a kultúra természetével, annak különböző szintjeivel összefüggő differenciálatlanság is. Ugyanis, ha el is ismerjük az egymástól jól elkülöníthető csoportok létezését, további problémákat vet fel a kultúra *egységességére* vonatkozó elképzelés. Azaz, hogy a legtöbb elmélet teljesen homogén kultúráknak tekinti a kisebbségek kultúráját, noha a nemzeti kultúrák kapcsán ismeretes *magaskultúra*, *tömegkultúra*, esetekben *népi kultúra* megkülönböztetése. Magaskultúrának az adott közösség kulturális intézményeiben és oktatásában megjelenő, a közösség alapértékeit közvetítő alkotások összességét szokás érteni. A tömegkultúra ezzel szemben, az elsősorban a tömegmédiában megjelenő, nem feltétlenül értékeket közvetíteni kívánó alkotások, míg a népi kultúra egy kisebb közösségre jellemző alkotások összességét jelenti a közgondolkodásban. A különböző kulturális intézmények működése és támogatása során ezek jól elkülönített és használt fogalmak. A kérdés az, vajon a kisebbségek kultúrájának figyelembe vételekor megjelennek-e ezek a szempontok? Ugyanis a szakirodalom sok esetben ezekre, mint teljesen egységes kultúrákra – leginkább talán, mint népi kultúrákra – gondol, noha több mint valószínű, hogy a – korábban példaként hozott – második generációs Angliában élő pakisztáni fiatalember, elsősorban nem tradicionális, szüleitől ismert zenét fog hallgatni.¹⁸ Fontos azt is hangsúlyozni, hogy a kultúra különböző szintjeinek megítélése során, ráadásul más-más szempontok játszanak szerepet. Így a magaskultúra esetében leginkább az esztétika, a tömegkultúra esetében a népszerűség, a népi kultúra esetében az autentikusság a meghatározó. Ezért egy-egy kisebbségi kultúra megítélésekor ezeket sem volna szabad szem elől hagyni.¹⁹

17 Mint ahogyan arról az ideai kisebbségi választások során is többször olvashattunk a sajtóban.

18 Arról nem is beszélve, hogy Pakisztánban is minimum öt különböző népcsoportot különböztetnek meg. Tehát még így is pontatlanok voltunk.

19 Ráadásul ezeknek a szinteknek a határait is, a korábbiakhoz hasonlóan, szinte lehetetlen meghatározni. A felvetés itt inkább arra vonatkozik, hogyha a közgondolkodásban a kisebbségeket kultúrájuk alapján különítjük el, akkor

Számos további, a kultúra fogalmának differenciálatlanságából fakadó problémát sorolhatnánk fel, mely azonban már más tudományterületeket érintene, ezért ezek közül csak pár felvetést szeretnék itt tenni, mely szintén az argumentáció részét képezhetné. Így például az 'identitás' fogalmának diskurzusával összefüggő probléma, mely szerint hajlamos a szakirodalom az emberre, mint összesen egy kultúrához kötődő, azt folyton képviselő, koherens 'én'-nel bíró egyénre gondolni.²⁰ Ennek kapcsán felmerül az is, ha nem beszélhetünk az egyén állandó és folyton jelenlévő identitásáról, akkor vajon a különböző kultúrák konstans és koherens kulturális identitásáról beszélhetünk-e?²¹ Ez felveti annak a kérdését is, vajon mindenki azonos mértékben kötődik-e saját kultúrájához? Hiszen egy-egy radikális csoportot akár külön kultúrának is nevezhetnénk. Tény azonban, hogy mindezen kérdések már inkább az antropológia és szociológia területéhez tartoznak, ugyanakkor filozófiai aspektusuk is van.

Értéksemlegesség és diverzitás problematikája

A liberális állam és az értéksemlegesség elve

A multikulturalizmus igazán azonban nem is az eddig tárgyalt problémák okán jelenti a liberális államok számára az egyik legnagyobb szellemi kihívást, mint inkább annak a kérdéskörnek a kapcsán, milyen mértékben kell toleránsnak lennie a kisebbségekkel szemben, milyen mértékben kell autonómiát biztosítani számukra? Mint látni fogjuk komoly nehézséget okoz ezek eldöntése, ugyanis bizonyos jogok biztosítása erősen kikezdi a liberalizmus klasszikus elveinek a kereteit. A liberális államoknak alapelve ugyanis, hogy állampolgárait egyenlőnek tekintse és ennél fogva egyenlő arányban biztosítsa számukra az alapvető emberi jogokat. Mindez toleranciát feltételez, azaz minden ember jogának elismerését ezek gyakorlásához, tehát az övétől eltérő értékrendekkel bíró állampolgárai jogát is ezen jogokhoz. Ezt nevezhetjük az *értékpluralizmus* eszméjének, azaz a különböző értékrendek elismerésének, melynek szükségszerű következménye az egy államon belüli *diverzitás*, azaz értékrendbeli sokszínűség. Mindennek megvalósítása érdekében az állam nem foglalhat állást a „jó” fogalmáról, feladata elsősorban a különböző életvitelek kereteinek biztosítása. Az államnak tehát *értéksemlegesnek* kell lennie, hiszen ha bizonyos értékeket preferálna, azzal megsértené a „jó” fogalmáról másképp gondolkodó állampolgárait. A liberális államoknak tehát egyszerre célja a diverzitás és az értéksemlegesség megtartása. A liberalizmus ezen alapelveit

---

mindez inkoherens azzal, hogy a közgondolkodásban ugyanígy jelenlévő, különböző kulturális szintek alapján, miért nem differenciál egy-egy kisebbség megítélésekor?

20 Hall (1997) 60-85.

21 Igaz, ez azt a felfogást képviseli, miszerint a társadalmon belüli közösségek, mint egyének összessége értelmezhető. Am alapvetően ez jellemző a liberális államfelfogásra. Ezt többen vitatják, így pl. van Dyke. L. van Dyke (1995), illetve a témához még: Turner (1997), Waldron (1992).

azonban számtalan kritika érte.

A kritikák magja abban ragadható meg, miszerint a diverzitás fenntartása egyesek szerint nem kompatibilis az értéksemlegesség elvének megtartásával. A nyugati demokratikus államok ugyanis mind disztributív, azaz elosztó államok, ami azt jelenti, hogy az államban megtermelt javakat szétosztja társadalma tagjai között. A kérdés azonban az, hogyan tudja szétosztani ezeket a javakat, ha igazságos, azaz értéksemleges szeretne lenni? Az igazságosságelméletek hatalmas vitairódalmában nem elmélyedve azt mondhatjuk, alapvetően két megközelítés létezik: (1) Mindenkinek egyenlő arányban osztja szét a javakat. (2) Úgy igyekszik szétosztani a javakat, hogy az elosztás után lehetőleg egyenlőség alakuljon ki a résztvevők között.²² Nézzük meg ez mit jelent a kisebbségeknek adott jogok esetében.

A „színvak elvek” kritikája

Az előző fejezetben említett (1)-es megközelítés alapján nem szabad tekintettel lenni a kulturális különbségekre, minden állampolgárnak ugyanazokban a jogokban, a javakból pedig ugyanakkora mértékben kell részesülnie. Charles Taylor ezt a politikát nevezi univerzalizmusnak²³, Nathan Glazer színvak elveknek²⁴, mely biztosítja az állam értéksemlegességét, hiszen nem preferál semmilyen világnézetet. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy ez nem a kisebbségek el-nem-ismerésével azonos, pusztán a tudomásul-nem-vételével. Ezzel ért egyet például Chandran Kukathas is, aki szerint az államnak egyáltalán nem feladata beavatkozni a közösségek életébe, számukra különböző kisebbségi jogokat biztosítani, hiszen minden egyén maga döntheti el, tagja akar-e lenni annak a közösségnek vagy sem. Amennyiben pedig nem, szabadon kell tudnia távozni és egyedül ennek biztosítása az állam feladata. Amúgy pedig minden kisebbségi csoport élhet a saját szabályai szerint, amíg engedi tagjai szabad távozását.²⁵ Ez azt feltételezi tehát, hogy a kisebbségi kultúrák önmaguktól léteznek, tehát az államnak nem feladata támogatni őket.

Azonban több politikai filozófus szerint mindez sérti a diverzitás elvét, noha első ránézésre valóban igazságosnak tűnhet az állam „vaksága” a különböző kisebbségek kapcsán. Ezzel ért egyet Iris Marion Young is, aki szerint hibás a liberalizmus azon alapvetése, miszerint egyetemes egyenlőséget feltételez a különböző kisebbségek között, mert így a domináns kultúra mindig is rá fogja nyomni a maga felfogását azokra, azoknak nincsenek meg a szükséges eszközeik saját kultúrájuk fenntartásához. Szerinte egy csoporttudatos, a különbözőségekre erősen reflektáló politikai kultúrára van szükség, mert csak így tartható fenn a társadalmi diverzitás.²⁶

22 Ehhez l. még: Nagel (1998), Ackerman (1980), Dworkin (1981), Walzer (1983).

23 Taylor (1997) 131-132.

24 Glazer (1995) 132.

25 Kukathas (1995) 228-255.

26 Young (1990) 156-191.

Hasonlóan érvel Will Kymlicka is, aki szerint az „életvitelek arénájában”, amely a szabad piac törvényei szerint működik, egyáltalán nincs biztosítva, hogy minden kultúra életképesnek bizonyul és elérhetővé válik a későbbi korok számára is, ha nem támogatják fennmaradásukat. Hosszú távon ez a stratégia tehát egyáltalán nem garantálja az egyenlőséget, sőt éppen hogy ellene dolgozik. Így sérül a diverzitásra való törekvés és bizonyos szempontból következményeiben az értéksemlegesség elve is.²⁷

Jól látszik ezekből a kritikákból, hogy mivel hosszú távon sérül a diverzitás eszméje, ennél fogva a liberalizmus szellemisége is. Logikusnak tűnik tehát a különböző kultúrák elismerése és támogatása mindezek érdekében.

A különbözőség elismerésének kritikája

A korábban (2)-esnek nevezett megközelítés szerint az emberek közötti különbségeket tudomásul, a kisebbségi kultúrák létezését pedig figyelembe kell venni. Ezzel ért egyet többek között Vernon van Dyke is, aki amellet érvel, hogy az etnikai közösségek jelentik a hidat az állam és az egyén között, így azok elismerése számos pozitív következménnyel bír(na). Nyolc ilyen sorol fel. Így szerinte azok elismerése többek között segítené a diszkrimináció elleni küzdelmet, a reprezentatívvá válással könnyebben kezelhetővé válna számos ügy, illetve számtalan ember válna öntudatosabbá, pozitívabb gondolkodásúvá.²⁸

Ennek az elvnek az érvényesítése azonban több filozófus szerint is az értéksemlegesség elvét kérdőjelezi meg. Hiszen a liberalizmus alapvetően az individuumok jogait szabályozza, a társadalom problémáihoz az egyéneken keresztül közelít. Ezen megközelítésből jogokat adni kisebbségeknek tehát azt jelenti, hogy bizonyos individuumok jogait kiterjesztjük, míg másokét nem, amely mindenképpen sérti az értéksemlegesség elvét. Ezt kifogásolja például William Galston is, aki szerint az autonómiák létrejöttének támogatásával az állam éppen azoknak az embereknek a jogait ássa alá, akik nem rendelkeznek ilyesmivel.²⁹ Mindebből tehát az következik, hogy sérti az emberek közötti egyenlőség elvét, ha egyeseket közülük kultúrájuk miatt támogat.

Jeremy Waldron hasonló konklúzióra jut, de más megfontolásból. Szerinte azon túl, hogy idejétmúlt tisztán elkülöníthető kisebbségekről beszélni, számos feszültséggel is jár fenntartásuk és megerősítésük. Számos háború, etnikai feszültség fakad ennek fenntartásából, míg egyfajta egyetemes, bizonyos értelemben kozmopolita öntudat sokkal közelebb állna a liberális hagyományhoz.³⁰ Hasonló véleményen van Terence Turner is, aki szerint a multikulturalisták –,

---

27 Kymlicka (1989) 173-175.

28 Van Dyke (1995) 48-53.

29 Galston (1995) 521.

30 Waldron (1992)

amely nála lényegében a liberális alapelvek gyakorlóit jelenti – a valós pluralizmus helyett inkább „a megváltoztatni kívánt társadalmi rendszer által kitermelt elhatárolásokat és egyenlőtlenségeket szentesítik”. Ezt nevezi kritikátlan liberális pluralizmusnak.³¹ Brian Barry pedig amellel érvel, hogy attól, hogy valami az ember kultúrájának a része, még nem feltétlenül kell, hogy védelmet vagy támogatást élvezzen. Szerinte kizárja a liberális gondolkodás azon két állítása egymást, miszerint minden kultúra egyenértékű, ugyanakkor a különböző kultúrák összehasonlíthatatlanok. Ennélfogva szerinte az következik, hogy nem lehet minden kultúrát egyidejűleg elismerni, ezért erre nem is érdemes törekedni.³²

Mindezen kritikákból tehát világosan látszik, hogy sérül az értéksemlegesség elve, hiszen bizonyos állampolgárok kultúrájuk okán más és több jogban részesülnek, mint polgártársaik. Ez a jogok egyenlősége szempontjából sokak szerint kifogásolható és ezért megengedhetetlen.

Diverzitás vagy értéksemlegesség?

Ebből a néhány példaként hozott véleményből is tisztán látszik tehát, hogy egy komoly feszültség húzódik diverzitás és értéksemlegesség eszméje között. Mindezek alapján helytálló tehát Galston azon megállapítása, miszerint a hagyományos liberális gondolkodás két alapelve, egymástól eltérő politikák irányába mutat.³³ Mindezek alapján a következő két lehetséges megoldási stratégia képzelhető el: (1) A két alapelv közül preferáljuk, illetve elvetjük valamelyiket. (2) A két alapelv egyfajta szintetizálására törekszünk.

Az előbbi stratégia érhető tetten végül Galstonnál is, aki szerint az autonómia biztosítása nem célja a liberalizmusnak, az csak egy lehetséges megoldás. Azonban az is csak akkor, ha tiszteletben tartja a többi autonómiával rendelkező csoportot, illetve azokat, akik nem rendelkeznek autonómiával.³⁴ Tehát Galston az egyenlő megítélést preferálja, a kisebbségi jogok támogatása ellenében. Hasonló megoldást sugall Waldron is, aki szerint egyfajta kozmopolita öntudat sokkal közelebb állna a liberális hagyományhoz.

Ezzel szemben Glazer támogatja a kisebbségek megkülönböztetését. Véleménye szerint a „színvak elvek” mellett ugyanis a másik elv, mely szerint lehet kezelni a kisebbségeknek járó jogokat, az a társadalmon belüli arányuk szerinti. Glazer inkább e második megoldást preferálja és azt hangsúlyozza, egy kisebbségi csoportot csak akkor kell támogatni, ha komoly egyenlőtlenségek alakultak ki, különben akár káros is lehet a pozitív diszkrimináció, hiszen egyenlőtlenséget okozhat a csoportok között.³⁵

---

31 Turner (1997) 116.

32 Barry (2001)

33 Galston (1995) 521.

34 Galston (1995) 516-534.

35 Glazer (1995) 123-138.

Joseph Raz is amellett érvel, miszerint a pluralizmusban önmagában benne rejlik az intoleranciára való hajlam, éppen ezért az autonómia tiszteletben tartásához szerinte elképzelhetetlen, hogy a kormányok kerüljék a jó élet valamely felfogásának előnyben részesítését. Raz szerint a kárelv – az az elv, miszerint a törvény egyedül valamilyen kár elkerülése érdekében használhatja kényszerítő hatalmát, – elengedhetetlen a szabadság, ilyenformán az autonómiák, az azok létezéséből fakadó tolerancia fenntartásához. Szerinte ugyanis az is kár, ha valakit korlátozom a lehetőségeiben. Tehát ez ellen is fel kell lépni, ami elkerülhetlenné teszi az állam szerepvállalását.³⁶

Az korábban (2)-esnek jelölt stratégia, a két alapelv egyfajta szintetizálására törekszik Nancy Fraser, aki amellett érvel, hamis azt gondolni, hogy az egyenlő újraelosztás kizárja a különbözőség elismerését. Szerinte nem szabad az elosztásból fakadó egyenlőség elvét külön választani a másokkal való bánásmódot meghatározó elismeréstől. A kettőnek együtt van jelentősége az igazságosságelméletben és a kettő együttes jelenlétével dolgozható ki egy olyanfajta liberalizmus, amely működőképes, a gyakorlat ihlette és független az etikától.³⁷

Hogyan tovább?

Ebből a néhány példaként hozott leírásból azt láthatjuk, egyesek inkább a kulturális piactól való távolmaradást preferálják, míg mások szerint elkerülhetetlen az állam szerepvállalása abban.³⁸ Azonban azt fontos megállapítani, hogy mindazon filozófusok, akik a kisebbségeknek adandó jogok ellen érveltek, elsősorban az egyének közötti egyenlőség elvének megsértése miatt tették. Ők tehát az individuum, az egyén szemszögéből közelítettek a kérdéshez. Mindazok pedig, akik a különbségtétel mellett érveltek egy másik megközelítésből, a közösségek érdekei felől közelítettek. A két tábor között tehát egy fontos különbség van a jogok felfogásában. Az egyik csoport az individuális jogok szempontjából tette meg a maga kritikáját, míg a másik a kollektív jogok szempontjából. A kisebbségeknek járó jogok problematikája tehát úgy tűnik, hogy elsősorban azon múlik, egy-egy kisebbségi kultúrát mint individuumok összességét fogjuk-e fel, vagy pedig mint egy csoportot meghatározó közös jellemző. A liberalizmus alapvetően az individuumok jogait szabályozza, a társadalom problémáihoz az egyéneken keresztül közelít. Ezzel szemben áll azoknak a véleménye, – nevezzük őket kommunitáriusoknak – akik szerint lehetséges olyan közösségek megkülönböztetése, akiknek járhatnak bizonyos kollektív jogok.³⁹ Mind a diverzitás, mind az értéksemlegesség kérdése tehát az egyéni és kollektív jogok természetével függ össze.

---

36 Raz (1998) 95-115.

37 Fraser (2001) 21-42., valamint Weiss (2004) 163-182.

38 Ez már csak a kultúrafinanszírozás szempontjából is érdekes kérdés. Vajon működőképes lehet-e egyfajta részvételi kultúra, ahol a kultúrafogyasztók tartják fenn a kulturális termékeket, vagy elkerülhetetlen az állam szerepvállalása?

39 Ehhez l. Taylor (2002)

Kollektív és egyéni jogok problematikája

A jogok természete

A különböző jogok természetének tisztázása a multikulturalizmus diskurzusának központi eleme. Ez abból fakad, hogy a liberalizmuson alapuló államok jogrendszerei alapvetően individualisták. Ez azt jelenti, hogy a törvényalkotás során az egyén szabadságjogait, lehetőségeit veszik figyelembe, amit feltétlenül kikezdenek a kisebbségeknek szánt kollektivista jogok, hiszen azon túl, hogy eltér ettől a joghagyománytól, sokszor összeütközésbe kerül az egyéni jogokkal. Ezért számtalan filozófus érvel amellett, hogy ki kell dolgozni a közösségekre vonatkozó kollektív jogok rendszerét és ezzel feloldani az egyéni és kollektív jogok között húzódó konfliktust. Azonban a kollektív jogok kapcsán nagyon fontos kérdés azt tisztázni, hogy mit is értünk pontosan rajtuk? Hiszen gyakran két, egymástól megkülönböztethető dolgot értenek: (1) a közösséget mint kollektív jogalanyt megillető jogokat, illetve (2) a kollektív jogok egyéni gyakorlását.

Will Kymlicka liberalizmuselmélete a kollektív jogok szempontjából

Ennek tisztázására Will Kymlicka, – a multikulturalizmussal foglalkozó egyik legjelentősebb filozófus, aki számos munkájában törekszik a szintetizálásra, – kollektív jogokra vonatkozó elméletére szeretnék támaszkodni. Kymlicka leszögezi: „Egy liberális demokrácia legalapvetőbb kötelezettsége a szabadság és egyenlőség biztosítása állampolgárai számára.”⁴⁰ Hogyan lehetséges és engedhető meg mégis az, hogy egyes csoportok többet követeljenek maguknak? - teszi fel a kérdést. Szerinte ez nem mond ellent a liberalizmusnak és nem is veszélyezteti azt. A következőféleképpen érvel.⁴¹

Kymlicka szerint két állítás van, amely a kisebbségi jogok liberális védelmét igazolja. (1) Az egyéni szabadság elválaszthatatlan a nemzethez, nemzetiséghez⁴² való tartozástól, attól függ. (2) A csoportspecifikus jogok ennél fogva elősegítik a különböző kultúrákhoz tartozó egyének közötti egyenlőség kialakulását.⁴³ Azaz az első állítás azt jelenti ki, hogy az ember önértékelésében, identitásának kialakításában alapvető szerepe van annak a kultúrának, amelyben szocializálódott.⁴⁴ Ennél fogva ahhoz, hogy sikeresen létezzen a társadalomban, szüksége van ezen kultúra minél alaposabb megélésére, amire egyes esetekben csak bizonyos csoportspecifikus jogok révén van

---

40 Kymlicka (1995) 34.

41 A következő tanulmányokat véve alapul: Kymlicka (1995) 34-48., 49-69., 152-172.

42 Ne felejtsük, korábban megállapítottuk, hogy ez a közös kultúrához tartozással azonos a multikulturalizmus diskurzusában!

43 Kymlicka (1995) 52.

44 A multikulturalizmus diskurzusában egy másik, igen jelentős filozófus, Charles Taylor ugyanebből a megállapításból indul ki, amikor a tolerancia szükséges alapelveit próbálja lefektetni. L. Taylor (1997) 124-153.

lehetősége. Ahhoz tehát, hogy identitástudatos, azaz sikeres állampolgár lehessen valaki és így egyenlőség jöhessen létre a különböző kultúrák tagjai között, szükség van ezeknek a jogoknak a biztosítására.⁴⁵ Kymlicka úgy véli, ezzel a legtöbb liberális már a XIX-XX. században is egyetértett, azaz manapság ez még több ember számára evidens kell, hogy legyen.⁴⁶ Mégis valami miatt nincsen így, amiből Kymlicka arra következtet, hogy a legtöbb liberális igazából nem igazságtalannak tartja a kisebbségeknek járó jogokat, pusztán a stabilitás fejében fél megadni azokat.⁴⁷

Mindezek alapján továbbfejleszti elméletét és meghatározza a kisebbségeket érintő kollektív jogok két típusát. (1) A *belső korlátozásokat* jelentő jogokat, melyek a csoporton belüli viselkedésre vonatkoznak, a belülről jövő kihívásokra reagálnak. (2) A *külső védelmet* jelentő jogokat, melyek a csoporton kívüli kihívásokkal szemben védenek.⁴⁸ A belső korlátozásokat jelentő jogok tehát a közösség belső működését szabályozzák, míg a külső védelmet jelentők a közösség működését igyekeznek biztossá tenni a külső behatásokkal szemben. Fontos észrevenni, hogy ezek területe és ennél fogva jellege erősen különböző, azaz nem feltétlenül kell, hogy fedjék egymást. Sőt, Kymlicka arra is felhívja a figyelmet, miszerint számos közösség inkább csak ez utóbbival él. A kisebbségeknek járó jogok három fajtáját különbözteti meg: (1) képviseleti jog, (2) önkormányzati jog, valamint (3) specifikus jog (pl. viseleti, vallási szokások).⁴⁹ Ennek kapcsán hangsúlyozza, hogy ezeknek elsősorban akkor van legitimitásuk, ha a külső kihívásokkal szembeni védelemként van rájuk szükség. Azonban önmagában, a belső korlátozások legitimálását a liberalizmus felfogásával ellentétesnek gondolja. Hiszen amennyiben az államon belül önállóan működő sejtek jönnének létre, az állam képtelen lenne garantálni állampolgárai számára az alapvető emberi szabadságjogokat, ami sérti egy liberális demokrácia legalapvetőbb kötelezettségét. Ami tehát szerinte a nyugati liberális államok számára a kihívást jelenti, az az asszimiláció kivédésre szolgáló jogok biztosítása. Az állam feladata ezek felügyelése és csak annyiban támogathatja ezeket a jogokat, amennyiben azok garantálják az individuumok szabadságát, valamint a csoportok közötti egyenlőséget.⁵⁰

Kymlicka tehát arra hívja fel a figyelmet, hogy a csoportspecifikus jogokat nem szabad összetéveszteni a kollektív jogokkal. Mint láttuk, ez utóbbinak két fajtája van, melyek közül csak

---

45 Joseph Raz is hasonló következtetésre jut. Szerinte is a személyes autonómia kiteljesedése a szabadság lényege, amit minden embernek biztosítani kell. I. Raz (1998) 101-102.

46 Igaz, megjegyzi, volt egy kisebbség, aki John Stuart Mill azon gondolatát fogadták el alapul, miszerint egy sikeres liberális nemzet csak akkor lehetséges, ha minden állampolgára ugyanazzal az érzéssel viseltetik iránta és mindenben közösen és azonos módon osztoznak.

47 Kymlicka (1995) 68.

48 Angolul: *internal restrictions* és *external protections*

49 Kymlicka (1995) 37-38.

50 Érdemes megfigyelni, hogy ez az elképzelés alapvonásaiban egészen megegyezik a Kukathas által felvázolt elmélettel. A különbség elsősorban abban áll, hogy míg Kukathas elsősorban a kifelé irányuló jogokra koncentrált, addig Kymlicka hangsúlyozza, hogy az államnak fontos feladata a csoporton belüli szabadság biztosítása is.

azoknak a jogoknak van legitimitása, melyek biztosítják az egyén csoporthoz való tartozását és ezáltal egyéni szabadságának kiteljesedését. Az, hogy az illető ezzel a joggal, mint kollektív jog rendelkezik-e vagy sem, tökéletesen irreleváns. A csoportspecifikus jogok biztosítása az érdekes, melyek kapcsán minden embernek egyénileg kell eldöntenie, hogy szüksége van-e ezekre vagy sem.⁵¹ Ebből a szempontból mondhatjuk azt, hogy a közösséget mint kollektív jogalanyt megillető jogok azonosak a kollektív jogok egyéni gyakorlásával. Hiszen egy jog, amit egy közösség gyakorol, alkalmazásában úgymint egyéni szinten testesül meg.

Kymlicka érvelésében tehát a kisebbségeknek járó jogok a csoportspecifikus jogok biztosításával azonos, mely révén egyrészt biztosíthatja az állam az egyének szabadságát, másrészt ennek köszönhetően elősegíti a különböző kultúrákhoz tartozó egyének közötti egyenlőség kialakulását. Ilyenformán semmiféle ellentét nincs a liberalizmus biztosította egyéni szabadságjogok, valamint a csoportspecifikus jogok között, mivel azok amúgy is egyéni szinten válnak gyakorlattá. Kymlicka szerint tehát éppen a csoportspecifikus jogok biztosításával képes az állam a polgárai közötti egyenlőséget fenntartani, hiszen a kultúrához való jog minden állampolgár alapvető emberi joga. A probléma inkább abból fakad, hogy számos filozófus összekeveri a kollektív jogok tulajdonságait a csoportspecifikus jogokéval, ami azonban egyáltalán nem ellentétes a liberalizmussal.

Ugyanakkor azt Kymlicka is elismeri, hogy a liberalizmus nem tud mindenféle kisebbségi jogot akceptálni. Arra neki sincs válasza, hogyan kellene a liberális többségnek viselkednie az illiberális kisebbségekkel szemben. Sőt, azt is hangsúlyozza, téves azt gondolni, csak a liberalizmus képes a tolerancia biztosítására, ellenpéldaként az Oszmán Birodalom „millet”-rendszerét⁵² hozza fel. Mindez azt jelenti, egyáltalán nem gondolhatjuk azt, hogy a liberalizmus az egyetlen és a legjobb rendszer, mely ezt a problémakört kezelni tudja. A liberalizmustól egyedül azt várhatjuk el, hogy biztosítsa az alapvető emberi szabadságjogokat, így természetes, hogy azokkal a kultúrákkal szemben, melyek erre nem képesek, nem lehet nyitott. Magyarán azt a liberalizmus axiómájaként kell megszabnunk, miszerint csak olyan rendszereket képes kezelni, amelyek elismerik az alapvető emberi jogokat. Ennek oka, hogy jogaink az emberi méltóság mibenlétéről alkotott egyfajta elképzelésen alapszanak, magyarán a jogaink is mind kultúrafüggőek, így számonkérhetetlen a kultúrák feletti és minden kultúrával szembeni tolerancia.⁵³

---

51 Kymlicka (1995) 45-48.

52 Millet: „az Oszmán Birodalomban a nem muzulmánok bizonyos autonómiával rendelkező szervezete. Minthogy a nem muzulmán felekezetek valahol egy vagy több etnikummal voltak azonosak, ezek bizonyos önkormányzatát is biztosította.” Klaniczay (2004) 459.

53 Ehhez l. Taylor (1986) 49-57. és Taylor (1998) 23-37.

Összefoglalás

Dolgozatomban a multikulturalizmus három olyan problémakörét igyekeztem végigvenni, melyek mind szervesen kapcsolódnak a 'kultúra' fogalmához. Az alábbiakban az ezekkel kapcsolatos legfontosabb állításokat szeretném összefoglalni, majd mindezek alapján egyfajta konklúziót levonni.

A három problémakör összefoglalása

Az első problémakör a 'kultúra' fogalmának tisztázatlan kereteihez kapcsolódik. Mint a bevezetőben szó volt róla, a multikulturalizmus nemcsak a filozófiához, hanem számos egyéb, a társadalomtudományokhoz kapcsolódó tudományterülethez is kötődik. Ugyanakkor ezeknek különböznek kultúraértelmezéseik, ennél fogva nehézséget jelent egy közös diskurzus kialakítása.⁵⁴ A politikai filozófusok által használt 'kultúra' fogalom elsősorban azt, mint különböző közösségek, kisebbségek tulajdonsága értelmezi, mely alapján egy-egy ilyen csoportot azonosítani tudnak. Azonban ez nincsen tekintettel sem a kultúra különböző szintjeire, sem arra, hogy a kultúra az identifikáció folyamatának pusztán csak egy tényezője. Nem lehet tehát csak a kultúra alapján megkülönböztetni egymástól az embereket. Mindezekből kifolyólag az egy kultúrához tartozók körénél ugyanúgy nehézséget okoz az ún. *objektív mérce* alkalmazása, azaz bizonyos tényezők meglétének számonkérése egyes csoportoktól, mint a *szubjektív mérce* preferálása, melynek lényege, hogy valaki önmagát sorolja egy közösség tagjának. Előbbinél ezen tényezők nehéz elkülöníthetőségébe ütközünk, míg ez utóbbinál nem feltétlenül igaz, hogy mindenki a kultúrája alapján identifikálja magát, ergo nem biztos, hogy érzi magát bármely csoporthoz tartozónak. Általában azt mondhatjuk tehát, a politikai filozófiai diskurzusban használt 'kultúra' fogalom számos gyakorlati kérdést vet fel, ami nehezíti az elméletek alkalmazhatóságát.⁵⁵

A második problémakör a liberális állam kisebbségi kultúrákhoz kapcsolódó lehetséges hozzáállásait vizsgálta két alapelvének, az *értéksemlegesség* és a *diverzitás* eszméjének függvényében különböző, a multikulturalizmus kortárs politikafilozófiai diskurzusában résztvevő gondolkodók nézőpontjainak áttekintésével. A kisebbségi kultúrák támogatásának lehetőségeit vizsgálva azt állapíthatjuk meg, hogy amennyiben célja azok révén a diverzitás fenntartása, komoly nehézséget jelent az értéksemlegesség elvének megtartása, miszerint az állam nem engedheti meg magának, hogy egyes értékrendeket jobban preferáljon másoknál. Amennyiben pedig semleges marad a kisebbségi kultúrákkal szemben, hosszú távon nem garantálja azok fennmaradását, így számos állampolgárának joga sérül. A különböző filozófusok érveinek közös eleme a kollektív

---

54 Ehhez l. Turner (1997)

55 Ehhez l. Brubaker (2001)

jogok kritikája, illetve védelme volt. Így arra jutottunk, a liberális állam kisebbségi kultúrákkal szembeni stratégiájának megoldása a kollektív jogok természetének tisztázásában áll.

A harmadik problémakör tárgyalásakor ezért elsősorban a kollektív jogok természetének tisztázása állt fókuszban, a problémát szintetizáló Will Kymlicka elméletének áttekintésével. Véleménye szerint a liberálisok egyet értenek abban, hogy az egyéni szabadság elválaszthatatlan a kultúrához való jogtól, hiszen az ember a kultúrán keresztül szocializálódik. Amennyiben tehát ezek a jogok sérülnek, sérül az egyén identitása is.⁵⁶ Ezért szerinte is megilletik bizonyos csoportspecifikus jogok a kisebbségeket, azonban ezeket nem szabad összetéveszteni a kollektív jogokkal. A kollektív jogoknak két típusa van, melyek közül az egy-egy közösség belső autonómiáját jelentő jogok biztosítása, liberális szempontból nem indokolható. Pusztán a külső kihívásokkal szembeni védelmet nyújtó jogok, amelyek gátolják a domináns kultúrába való asszimilálódást. Ugyanakkor ezek is csak annyiban, amennyiben tiszteletben tartják más csoportok tagjainak szabadságjogait. Mivel az egyén számára irreleváns, hogy ő a szokásait biztosító gyakorlatot egyéni vagy kollektív jog szerint érdemelte, ezért azt mondhatjuk a csoportspecifikus jogok gyakorlatában irreleváns, hogy azt mint egyéni vagy kollektív jog gyakorolja-e. Hiszen amikor valaki él ezekkel a jogokkal, úgyis mint egyén teszi. Következésképp ez a probléma független a szabadelvűek és kommunáriusok jogvitájától, ezen jogok biztosítása nem veszélyezteti az egyéni szabadságjogokat. Sőt, éppen biztosításával garantálja azokat, valamint a különböző kultúrákhoz tartozó egyének közötti egyenlőség kialakulását. Ebben a megvilágításban értéksemlegesség és diverzitás problematikája független a kollektív jogoktól.

Konklúzió

A fentebbi problémakörök áttekintése után egy igen bonyolult kép rajzolódik ki a multikulturalizmusról és annak vitájáról, amiben eligazodni úgy vélem csak úgy lehet, ha az ember nagyon pontos iránymutatásokat szab meg maga számára, mit kér rajta számon és mivel nem kíván foglalkozni. Én az én értékelésem során, mely nyilvánvalóan önkényes és saját kultúrámból fakad, elsősorban a gyakorlat szempontjából szeretnék közelíteni.

Az első problémakör vizsgálata során számos gyakorlati problémát láttunk a kisebbségi közösségek meghatározása kapcsán. Úgy vélem elég világossá vált, egy-egy csoport meghatározása pusztán a kultúrája alapján, tulajdonképpen lehetetlen. Nem tudunk egy olyan objektív szempontrendszer felállítani, mely értékadó lehet a vitás esetekben, kik tartoznak ugyanahhoz a kulturális közösséghez. Illetve amennyiben képesek is lennének rá, ezek olyan nagy csoportokat feltételeznének, melyek a gyakorlat szempontjából használhatatlanok. Ennélfogva felmerül annak a

---

⁵⁶ Brian Barry némiképp vitatkozik ezzel. Ehhez l. Barry (2001)

kérdése, vajon érdemes-e ezekről a közösségekről, mint egységekről beszélni, nem érdemesebb-e valóban az individuumok felől közelíteni jogaikhoz? Mint láthattuk, lényegében ez a kérdés fogalmazódott meg a második és harmadik problémakörben is és Kymlicka – számomra hiteles és elfogadható – érvelését alapul véve azt láthattuk, valóban, a jogok gyakorlása szempontjából a kollektív jogok is csak az egyéni használatában értelmezhetőek. Magyarán mégiscsak igaz az, hogy egy közösség joga, az azt használó individuumok jogának összességével azonos. Olyan, mint egy közösség kollektív joga önmagában nem értelmezhető, csak az azzal élő egyének jogainak összességéeként.

Ennélfogva vitathatatlan, hogy bizonyos közösségeknek járó jogokat, csak a közösség tagjai képesek együttes fellépéssel követelni maguknak. Úgy vélem, az nem feladata az államnak, hogy ezeket a csoportokat, mint közösség is támogassa, hiszen így elképzelhető, hogy olyan csoportok fenntartását erőlteti, amelyek maguktól már nem is léteznének. Az állam feladata inkább abban áll, hogy amennyiben egy közösségben megfogalmazódik az akarat saját kulturális szokásaik fenntartására, kialakítására és mindaz harmonikus a liberális jogrenddel, akkor támogassa azokat. Akik nem élnek ilyen igénnyel, azzal az államnak nem feladata foglalkozni.

Mindez azt jelenti, a kisebbségi közösségek öntudatának egyfajta önkormányzati gondolkodással kell azonosnak lennie. Nagyon fontosnak tartom, hogy egy közösségnek meglegyen az akarata arra, hogy mint közösség létezzen. Ehhez muszáj létrehoznia saját intézményeit, tagjainak muszáj öntudatosaknak lenniük és képviseltetniük az érdekeiket, enélkül ugyanis nem elképzelhetőek, mint kisebbség. Úgy gondolom tehát, hogy a kisebbségi közösségek esetében valóban egyfajta komunitárius eszme megvalósítása a cél, mely esetében azonban fontos, hogy a közösség alapját az egyének akarata jelentse, akik szabad akaratuk révén kívánnak ennek a közösségnek tagjai lenni és jogokat kivívni maguknak.⁵⁷ Ebben az esetben ugyanis valóban lehetséges, hogy a közösség tagjai önszántukból cselekedjenek a közösségnek megfelelően és ne a büntetéstől való félelem okán.

Mindez természetesen felveti annak a kérdését, hány főtől tekintünk egy csoportot közösségnek, illetve milyen kritériumok alapján. Hiszen a fentebbiek alapján az is elképzelhető lenne, – mint ahogyan több „egyház” ezt meg is teszi Magyarországon (is) – hogy egy nagyobb mennyiségű ember összeáll, megalapítja mondjuk a „Kék Hajúak Okosabbak Kulturális Közösségé”-t és kisebbségi jogokat követelnek maguknak mondván, az ő szokásaik fenntartásához, ennél fogva individuális szabadságukhoz, bizonyos jogokra szükségük van. Erre a kritikára véleményem szerint két válasz létezik. Az egyik, hogy az állam megszabhat egy számot arra

---

⁵⁷ Taylor ezt nevezi atomista holista felfogásnak, mellyel maga is szimpatizál. L. Taylor (2002)

vonatkozóan, mit tekint számottevőnek.⁵⁸ Világos ugyanis, hogy a példának hozott közösséghez hasonló, értelmetlen kezdeményezések nem valószínű, hogy képesek lennének egy bizonyos szám fölé nőni. A másik válasz pedig nyilvánvalóan az állam döntéshozó szerepét jelenti. Miszerint elkerülhetetlen, hogy az állam az ilyen esetekben állást foglaljon. Ugyanakkor mindezt nem érzem kerülendőnek, hiszen az igazságosságelméletekben sem kerülhető el morál és jog szétválasztása. Ennélfogva a liberális államok bírnak akkora tradícióból eredő morális alapokkal, hogy képes legyen az ilyen esetekben döntést hozni.

A dolgozatomban azt kívántam megmutatni, milyen komoly nehézségek fakadnak abból, ha a kultúra fogalmát, mint egy-egy kisebbségi közösség esszenciája értelmezzük, ha annak alapján próbálunk kisebbségeket egymástól megkülönböztetni. Ez mind a liberális állam kisebbségekkel szembeni magatartását is meghatározza, mind a nekik adandó jogok körét és módját. Mindezen témák áttekintése eredményeként arra a konklúzióra jutottam, hogy az eredeti leírással ellentétben nem a kultúra alapján kellene meghatározni a közösségeket, hanem azokat, mint öntudatos individuumok önként vállalt és tudatos szerveződése kezelni. Magyarán azt mondani, nem a kultúrája határoz meg egy közösséget, hanem egy közösség a kultúráját.

---

⁵⁸ Mint ahogyan az történt is Magyarországon a fiktív kiségyházakkal szemben. Igaz, a megszabott 10 ezres létszám erősen kifogásolható.

Bibliográfia:

1. ACKERMAN, Bruce: *The Liberal State* In: *Social Justice in the Liberal State*. New Haven, Yale University Press, 1980, 3-29., Chapter 1.
2. BARRY, Brian: *The Abuse of 'Culture'* In: Uő.: *Culture and Equality – An Egalitarian Critique of Multiculturalism*, Polity, 2001, Chapter 7.
3. BRUBAKER, Rogers: *Csoportok nélküli etnicitás*, Beszélő, 2001, 7-8. sz., 60-66.
4. DWORKIN, Ronald: *What is Equality? (Part 1-2.)*, Philosophy and Public Affairs, Vol. 10., 4., 283-345.
5. FEISCHMIDT Margit: *Multikulturalizmus: kultúra, identitás és politika új diskurzusa* In: Uő.: *Multikulturalizmus*, Bp., Osiris-Láthatatlan Kollégium, 1997, 7-29.
6. FRASER, Nancy: *Recognition without Ethics?*, Theory, Culture & Society, 2001, Vol. 18 (2-3.), 21-42.
7. GALSTON, William: *Two Concepts of Liberalism* In: Will Kymlicka (szerk.): *The Rights of Minority Cultures*, Oxford, Oxford University Press, 1995, 516-534.
8. HALL, Stuart: *A kulturális identitásról* In: FEISCHMIDT Margit: *Multikulturalizmus*, Bp., Osiris-Láthatatlan Kollégium, 1997, 60-85.
9. KLANICZAY Gábor: *Európa ezer éve: a középkor*, Bp., Osiris, 2004.
10. KYMLICKA, Will: *Liberal Individualism and Liberal Neutrality* In: Avineri & De-Shalit: *Communitarianism and Individualism*. Oxford University Press, Oxford, 1992, 165-185.
11. KYMLICKA, Will: *Rethinking the Liberal Tradition* In: Uő.: *Multicultural Citizenship*, Oxford, Oxford University Press, 1995, 49-74.
12. KYMLICKA, Will: *Rethinking the Liberal Tradition* In: Uő.: *Multicultural Citizenship*, Oxford, Oxford University Press, 1995, 49-74.
13. KYMLICKA, Will: *Toleration and Its Limits* In: Uő.: *Multicultural Citizenship*, Oxford, Oxford University Press, 1995, 152-172.
14. LANGMÁR Péter Bálint: *Cultural Sphere and Public Interest*, The American University of Paris, Párizs, 2011.
15. MÁNFAI Balázs: *A nemzetállam új ruhája – multikulturalizmus Magyarországon*, Bp., Gondolat, 2007.
16. MÁRKUS György: *A kultúra: egy fogalom keletkezése és tartalma* In: Uő.: *Kultúra és modernitás*, T-Twins Kiadó - Lukács Archívum, 1992, 9-45.
17. NAGEL, Thomas: *Egyenlőség* In: Huoranszki Ferenc (szerk.): *Modern Politikai Filozófia*, Bp., Osiris-Láthatatlan Kollégium, 1998, 78-94.

18. RAZ, Joseph: *Multikulturalizmus – liberális szempontból* In: FEISCHMIDT Margit: *Multikulturalizmus*, Bp., Osiris-Láthatatlan Kollégium, 1997, 173-190.
19. RAZ, Joseph: *Szabadság és autonómia* In: Huoranszki Ferenc (szerk.): *Modern Politikai Filozófia*, Bp., Osiris-Láthatatlan Kollégium, 1998, 95-115.
20. RICOEUR, Paul: *Conscience and the Law* In: Uő.: *Reflections on the Just*, Chicago, The University of Chicago Press, 2000, 147-157.
21. SANDEL, Michael: *A procedurális köztársaság és a tehermentes én* In: Huoranszki Ferenc (szerk.): *Modern Politikai Filozófia*, Bp., Osiris-Láthatatlan Kollégium, 1998, 161-173.
22. TAYLOR, Charles: *Atomizmus*, Café Babel, 1998, 30. sz., 23-37.
23. TAYLOR, Charles: *Az elismerés politikája* In: FEISCHMIDT Margit: *Multikulturalizmus*, Bp., Osiris-Láthatatlan Kollégium, 1997, 124-152.
24. TAYLOR, Charles: *Human Rights: the legal culture*, Philosophical Foundation of Human Rights, 1986, Paris, UNESCO, 49-57.
25. TAYLOR, Charles: *Ütköző szándékok: A szabadelvű-kommunitárius vita* In: Horkay Hörcher Ferenc (szerk.): *Kommunitárius politikai filozófiák*, Bp., Századvég, 2002, 153-184.
26. TURNER, Terence: *Az antropológia és a multikulturalizmus* In: FEISCHMIDT Margit: *Multikulturalizmus*, Bp., Osiris-Láthatatlan Kollégium, 1997, 109-123.
27. VAN DYKE, Vernon: *The Individual, the State, and Ethnic Communities* In: Will Kmylicka (szerk.): *The Rights of Minority Cultures*, Oxford, Oxford University Press, 1995, 31-56.
28. WALDRON, Jeremy: *Minority Cultures and the Cosmopolitan Alternative* In: Will Kmylicka (szerk.): *The Rights of Minority Cultures*, Oxford, Oxford University Press, 1995, 93-119.
29. WALZER, Michael: *Complex Equality* In: Uő.: *Spheres of Justice: A Defence of Plurality and Equality*, Oxford, Blackwell. 1983, Chapter 1.
30. WEISS János: *Az elismerés elmélete*, Bp., Áron, 2004.
31. YOUNG, Iris Marion: *Social Movements and the Politics of Difference* In: Uő.: *Justice and the Politics of Difference*, Princeton, Princeton University Press, 1990, 156-191., Chapter 6.